

БЕЛАРУСКІЯ НАЦЫЯНАЛЬНЫЯ СІМВАЛЫ ЯК АДЛЮСТРАВАННЕ МІРАЛЮБІВАЙ ПАЛІТЫКІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

I. С. Турлай

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
пр. Незалежнасці, 4, 220030, Мінск, Беларусь, istur@yandex.by*

У артыкуле раскрыта міралюбівая сутнасць беларусіх нацыянальных сімвалаў — Дзяржаўнага герба, Дзяржаўнага сцяга і Дзяржаўнага гімна Рэспублікі Беларусь, указана на мірны гістарычны кантэкст іх паходжання, а таксама на іх сувязь з мірнымі каштоўнасцямі беларускага грамадства. Як палітычныя сімвалы гэтыя сімвалы ўплываюць на міралюбівую палітыку, якая праводзіцца беларускай дзяржавай, на мірныя ініцыятывы беларускага боку па актуальных выкліках сучаснага светарадкі. Абараніўшы ў 2020 г. свае нацыянальныя сімвалы, беларускі народ пацвердзіў свой міралюбівы настрой, імкненне прытрымлівацца палітыкі, якая вызначае развіццё Беларусі як бяспечнай і паспяховай краіны, накіраванай на стварэнне і мірнае ўзаемадзеянне і супрацоўніцтва з іншымі краінамі.

Ключавыя словы: палітычная сімволіка; нацыянальная сімволіка; Дзяржаўны герб; Дзяржаўны сцяг; Дзяржаўны гімн Рэспублікі Беларусь; міралюбівая палітыка; калектывы Заход; «каляровы бліцкрыг»; сімволіка беларускіх радыкальных нацыяналістаў.

BELARUSIAN NATIONAL SYMBOLS AS THE REFLECTION OF THE PEACEFUL POLICY OF THE REPUBLIC OF BELARUS

I. S. Turlai

*Belarusian State University,
Niezaležnasci Avenue, 4, 220030, Minsk, Belarus, istur@yandex.by*

The article reveals the peaceful essence of the Belarusian national symbols — the State Coat of Arms, the State Flag, and the State Anthem of the Republic of Belarus, indicates the peaceful historical context of their origin, as well as their relation to the peaceful values of the Belarusian society. As political symbols, these symbols influence the peaceful policy pursued by the Belarusian state, the peaceful initiatives of the Belarusian side on the urgent challenges of the modern world order. Having defended their state symbols in 2020, the Belarusian people confirmed their peaceful attitude, the desire to adhere to a policy that determines the development of Belarus as a safe and prosperous country, aimed at creation, as well as peaceful interaction and cooperation with other countries.

Keywords: political symbols; national symbols; the State Coat of Arms, the State Flag, the State Anthem of the Republic of Belarus; peaceful policy; the collective West; «colour blitzkrieg»; the symbols of the Belarusian radical nationalists.

Галоўнымі палітычнымі сімваламі у любой дзяржаве з'яўляюцца яе нацыянальныя сімвалы — дзяржаўны герб, сцяг і гімн. Гэтыя сімвалы выражаюць суверэнітэт дзяржавы, увасабляюць яе гісторыю, культуру, традыцыі. На аблічча і змест нацыянальных сімвалаў уплываюць два асноўныя фактары: па-першае, каштоўнасці і ідэалы народа, па-другое, значныя падзеі і працэсы, з якімі звязана паходжанне дадзеных сімвалаў [1, р. 87—89]. Указаныя фактары аказалі свой уплыў у тым ліку на аблічча і змест беларускіх нацыянальных сімвалаў — Дзяржаўнага герба, Дзяржаўнага сцяга і Дзяржаўнага гімна Рэспублікі Беларусь.

Як вядома, адной з асноўных рысаў менталітэту беларускага народа з'яўляецца яго міралюбівы характар, жаданне жыць у сяброўстве і ўзаемаразуменні з іншымі краінамі і народамі. Вынесшы на сваіх плячах усе нягоды кровапралітных войнаў, якія праходзілі праз родную зямлю, беларускі народ умацаваўся ў сваім імкненні не дапусціць паўтарэння падобных выпрабаванняў у будучыні. Па гэтай прычыне ідэі міралюбнасці, стварэння, дружбы народаў пакладзены ў аснову галоўных сімвалаў сучаснай Рэспублікі Беларусь.

Звяртаючыся да гісторыі гэтых сімвалаў, неабходна адзначыць тое, што яны з'яўляюцца пераемнікамі сімвалаў Беларускай ССР — першай беларускай нацыянальнай дзяржавы. Дзяржаўны герб Рэспублікі Беларусь заснаваны на выяве Дзяржаўнага герба БССР, які быў зацверджаны ў 1938 г. і з'яўляецца яркім узорам герба сацыялістычнай геральдычнай традыцыі. Гербы дадзенай геральдычнай традыцыі ствараліся на ўсвядомленым супрацьпастаўленні гербам капіталістычных дзяржаў. Галоўным такім супрацьпастаўленнем з'яўляўся сам характар эмблемы: калі ў капіталістычных краінах герб, як правіла, выражаў ідэю сілы і ваеннай моцы дзяржавы (змяшчаў застрашальныя выявы, такія як, напрыклад, грозны леў, люты арол, дзіды і стрэлы і т. п.), то ў сацыялістычных — увасабляў міралюбівы характар дзяржавы, ганаровую ролю мірнай працы, адсутнасць якіх-небудзь заваёўных памкненняў (змяшчаў выявы прылад працы, уыходзячага сонца, мясцовых раслін і ландшафтаў і інш.) [2, с. 125—127]. І хаця сучасны Дзяржаўны герб Рэспублікі Беларусь мае некаторыя адрозненні ад свайго папярэдніка, ён нясе ў сабе ўсё той жа міралюбівы змест. Цэнтральным элементам герба з'яўляецца контур краіны (у гербе БССР яго месца займала галоўная савецкая эмблема — серп і молат), які размешчаны на фоне ўыходзячага над зямным шарам сонца. Гэтая кампазіцыя з'яўляецца наглядным сведчаннем таго, што Беларусь як незалежная дзяржава мірна суседнічае з іншымі краінамі на зямным шары і пры гэтым не мае да іх якіх-небудзь тэрытарыяльных прэтэнзій. Герб абрамлены вянком з каласоў, пераплеценым кветкамі канюшыны і лёну і перавітым стужкай колераў Дзяржаўнага сцяга. Тым самым адлюстравана мірная стваральная праца беларускага народа, вынікам якой з'яўляецца ўрадлівасць і багацце роднай зямлі. Вянчае герб пяціканцовая

зорка — пентаграма — старажытны сімвал чалавека як касмічнай істоты, сімвал гуманізму, высокіх памкненняў і адначасова абароны, бяспекі сваёй Айчыны [3, с. 12—14].

Аналагічны Дзяржаўнаму гербу міралюбівы змест нясе ў сабе і Дзяржаўны сцяг Рэспублікі Беларусь. У аснове гэтага сімвала ляжыць вобраз Дзяржаўнага сцяга БССР, зацверджанага ў 1951 г., — чырвона-зялёнага палотнішча з нацыянальным арнамантам (пры гэтым з сучаснага сцяга выключаны сімвалы спыніўшай існаванне Савецкай дзяржавы, а колеры арнаменту інвертаваны). Чырвоны і зялёны з’яўляюцца колерамі, якія ўшаноўваліся продкамі беларусаў з даўніх часоў як адпаведна колер сонца і колер расліннасці, характэрнай для беларускай зямлі. Такім чынам, гэтыя колеры тлумачацца як колеры ўзыходу сонца над зямлёй, гэта значыць перадаюць міралюбівы сюжэт, увасоблены ў кампазіцыі герба. Адзінства сэнсавага значэння таксама прасочваецца і паміж элементамі арнаменту сцяга і элементамі герба, якія сімвалізуюць родную зямлю, працу і ўрадлівасць, светлую і шчаслівую будучыню [4, с. 57].

Трэці беларускі нацыянальны сімвал — Дзяржаўны гімн таксама нясе ў сабе падобны міралюбівы змест. Гэты гімн быў створаны ў 1944 г. як конкурсны праект гімна Беларускай ССР і зацверджаны ў 1955 г., у далейшым яго першапачатковы тэкст быў перапрацаваны [5]. Адметна пры гэтым, што сучасная рэдакцыя тэксту гімна ўзмацніла яго міралюбівы пасыл: загалоўным радком дадзенага музычнага твора стала фраза «мы, беларусы — мірныя людзі». Як і ў гімне БССР, у гімне Рэспублікі Беларусь апяваюцца такія каштоўнасці, як мірная праца, дружба народаў, імкненне да шчасця і дабрабыту. Асобны куплет гімна апявае гераічную барацьбу беларускага народа: гэтая частка гімна таксама сведчыць аб мірным характары беларусаў, якім у гісторыі даводзілася не раз адстойваць сваю родную зямлю, але якія ў той жа час не выношвалі і не выношваюць якіх-небудзь заваёўных намераў у адносінах да іншых краін і народаў.

Міралюбівае аблічча і змест беларускіх нацыянальных сімвалаў абумоўлены не толькі менталітэтам беларускага народа, але і тым гістарычным кантэкстам, з якім звязана іх паходжанне. Як ужо адзначалася, у аснове сучасных дзяржаўных сімвалаў Рэспублікі Беларусь ляжаць вобразы адпаведных дзяржаўных сімвалаў Беларускай ССР. Апошнія, варта адзначыць, зведалі шэраг этапаў эвалюцыі сваёй гісторыі. Паколькі першапачатковыя Дзяржаўны герб і Дзяржаўны сцяг БССР, прынятыя ў 1919 г., нязначна адрозніваліся ад гербаў і сцягоў іншых савецкіх рэспублік і, адпаведна, не перадавалі належным чынам нацыянальныя асаблівасці, у далейшым іх знешні выгляд быў зменены. Пры гэтым названыя змены былі звязаны са значнымі падзеямі і працэсамі ў жыцці рэспублікі, якія мелі мірны характар. Так, зацвярджэнне ў 1927 г. новага Дзяржаўнага герба БССР было звязана з утварэннем саюзнай дзяржавы — Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік, які аб’яднаў разам з Беларускай ССР Расійскую СФСР, Украінскую ССР,

а таксама Закаўказскую СФСР. Зацвярджэнне ж у 1938 г. наступнага варыянту Дзяржаўнага герба БССР, пераемнікам якога стаў сучасны Дзяржаўны герб Рэспублікі Беларусь, было звязана з дасягненнямі народнагаспадарчага развіцця — ператварэннем Беларусі з аграрнай у аграрна-індустрыяльную рэспубліку, адлюстраваннем чаго стала ўвядзенне ў кампазіцыю герба тэхнічнай культуры — лёну [6, с. 96—98]. Зацвярджэнне ў пачатку 1950-х гг. новага Дзяржаўнага сцяга БССР, а таксама Дзяржаўнага гімна БССР, пераемнікамі якіх сталі сучасныя Дзяржаўны сцяг і Дзяржаўны герб Рэспублікі Беларусь, было звязана з утварэннем Арганізацыі Аб'яднаных Нацый, створанай для падтрымання міру і развіцця супрацоўніцтва паміж дзяржавамі. Заснавальнікам і паўнапраўным членам гэтай арганізацыі выступіла ў тым ліку і Беларуская ССР [5; 6, с. 24].

Калі ж звярнуцца непасрэдна да сучасных дзяржаўных сімвалаў Рэспублікі Беларусь, то іх прыняцце было звязана з новым перыядам у гісторыі краіны — перыядам будаўніцтва суверэннай беларускай дзяржавы. Паказальна, што дадзеныя сімвалы былі зацверджаны фактычна самім народам краіны, тым самым непасрэдна засведчыўшы яго каштоўнасці і ідэалы: Дзяржаўны герб і Дзяржаўны сцяг прыняты па выніках рэспубліканскага рэферэндуму 1995 г., Дзяржаўны гімн — па выніках апытання грамадскай думкі, праведзенай у 2002 г. [7, с. 225—226, 392—393].

Нацыянальныя сімвалы любой дзяржавы як палітычныя сімвалы выконваюць шэраг функцый, у тым ліку ідэнтыфікацыйную, інфармацыйную, мабілізацыйную. Адною з важных функцый нацыянальнай сімволікі выступае прагнастычная функцыя, значэнне якой можа быць выказана наступнай фразай: «Спачатку мы ствараем нацыянальныя сімвалы, а потым нацыянальныя сімвалы ствараюць нас» [8; 9]. Адносячы гэтую фразу да беларускіх нацыянальных сімвалаў, можна вызначыць, што закладзеныя пры іх стварэнні ідэі міралюбнасці і стварэння наймацнейшым чынам уплываюць на накіраванасць сучаснага палітычнага курсу Рэспублікі Беларусь — курса міралюбівай дзяржавы. Гэты курс прапісаны, у прыватнасці, у артыкуле 18 Канстытуцыі краіны, які прадугледжвае, што Беларусь у сваёй знешняй палітыцы зыходзіць з прынцыпаў роўнасці дзяржаў, непрымянення сілы або пагрозы сілай, неўмяшання ва ўнутраныя справы, непарушнасці межаў і мірнага ўрэгулявання спрэчак, выключае ваенную агрэсію са сваёй тэрыторыі ў дачыненні да іншых дзяржаў [10]. У рэчышчы гэтага курса ляжаць шматлікія мірныя ініцыятывы Рэспублікі Беларусь, накіраваныя на арганізацыю глабальнага дыялогу па пытаннях бяспекі, на пераадоленне раздзяляльных ліній шляхам узаемадзеяння паміж ЕС і ЕАЭС, НАТО і АДКБ, спалучэння з кітайскім праектам «Адзін пояс, адзін шлях», з ШАС і АСЕАН і інш. [11]. Сярод міралюбівых ініцыятыў беларускага боку асабліва трэба адзначыць нацэленыя на дасягненне міру ва Украіне: з 2014 г. Мінск стаў месцам правядзення міжнародных перамоваў па ўрэгуляванні ўзброенага канфлікту на паўднёвым усходзе гэтай краіны,

у беларускай сталіцы былі падпісаны адпаведныя мірныя дакументы, вядомыя як Мінскія пагадненні. Пасля пачатку новага ўзброенага канфлікту ў 2022 г. Беларусь зноў прадаставіла пляцоўку для перагавораў па дээскаляцыі сітуацыі ва Украіне, тут адбыліся тры раўнды сустрэч паміж украінскай і расійскай дэлегацыямі. Аднак з-за пазіцыі калектыва Нацыянальнага Захаду на чале з ЗША, не зацікаўленых у перагаворным працэсе паміж Украінай і Расіяй, спробы ўрэгулявання гэтага канфлікту, на жаль, былі прыпынены. Тым не менш Беларусь працягвае выступаць за скоршае спыненне баявых дзеянняў ва Украіне і правядзенне мірных перамоваў, да якіх гатова далучыцца сама як суседняя краіна, якая мае патрэбу ў гарантыях бяспекі [12].

Як пацвярджае міралюбівага курса беларускай дзяржавы бягучы год аб'яўлены ў краіне годам міру і стварэння. Выступаючы з Пасланнем да беларускага народа і Нацыянальнага сходу 31 сакавіка 2023 г., Прэзідэнт А. Р. Лукашэнка ў сувязі з гэтым падкрэсліў: «Беларусь — міралюбівая краіна. Мы не плануем ні на каго нападаць, не хочам ні з кім ваяваць. Не хочам! Мы да гэтага часу яшчэ не пахавалі апошняга салдата і мірнага жыхара, якіх страцілі ў гады Вялікай Айчыннай. І ўсім сэрцам жадаем, каб гэтая вайна засталася апошняй у гісторыі нашай зямлі...». Пры гэтым Прэзідэнт указаў на значнасць умацавання абараназдольнасці беларускай дзяржавы як умову забеспячэння і абароны міру, захавання суверэнітэту і незалежнасці [13, с. 4].

Тым не менш, нягледзячы на прыхільнасць Рэспублікі Беларусь міралюбіваму курсу і вылучаемыя ёю мірныя ініцыятывы, у 2020 г. краіна сутыкнулася з беспрэцэдэнтным з моманту мінулай вайны выклікам — з арганізаваным пры падтрымцы калектыва Нацыянальнага Захаду «каляровым бліцкрыгам»: спробай арганізацыі ў Беларусі дзяржаўнага перавароту і прыходу да ўлады экстрэмісцкіх палітычных сіл. Гэтыя сілы ставілі перад сабой мэту поўнага злому існуючага дзяржаўнага ладу, у тым ліку звяржэння дзеючай нацыянальнай сімволікі. Месца апошняй павінна была заняць псеўданацыянальная сімволіка беларускіх радыкальных нацыяналістаў — бела-чырвона-белы сцяг, герб «Пагоня», гімн «Ваяцкі марш». Кратка закранаючы гісторыю названых сімвалаў, варта адзначыць, што яны з'яўляліся сімваламі Беларускай Народнай Рэспублікі, якая была ўтворана ў 1918 г., аднак так і не аформілася ў рэальную дзяржаву. На працягу XX ст. гэтыя сімвалы выкарыстоўваліся падчас акупацый тэрыторыі Беларусі са згоды іншаземных захопнікаў. У 1991 г. ва ўмовах распаду СССР і абвешчэння незалежнасці Беларусі бела-чырвона-белы сцяг і герб «Пагоня» былі зацверджаны ў якасці дзяржаўных сімвалаў на падставе рашэння Вярхоўнага Савета рэспублікі. Гэтае рашэнне было прынята ў спешцы, пад ціскам радыкальна-нацыяналістычнай апазіцыі і без уліку апытання грамадскай думкі. Гэтыя сімвалы ў выніку выкарыстоўваліся да 1995 г., пакуль не былі адменены па выніках згаданага рэспубліканскага рэферэндуму [3, с. 76—77].

Разгледжаныя сімвалы, відавочна, цесна звязаны з ідэямі варожасці і нянавісці, нясуць у сабе нацэленасць на войны і канфлікты, пра што сведчыць як іх гісторыя, пра якую ішла гаворка, так і іх аблічча і апісанне: напрыклад, адно з распаўсюджаных апісанняў сцяга — «кроў лягла чырвонай паласой», апісанне герба — «разбіць ворага», у тэксце гімна прысутнічаюць такія фразы, як «у крывавых муках мы народзім жыццё рэспублікі сваёй» і «на бой — усе да аднаго» [14, с. 7, 12]. Варта звярнуць увагу і на тое, што ў гербе «Пагоня» змешчана выява ваеннага мяча — элемента, які не прынята выкарыстоўваць у гербах краін свету. Гэта абумоўлена тым, што канкрэтна гэта зброя ў дзяржаўнай эмблематыцы разглядаецца ў якасці сімвала адкрытага мілітарызму, і па гэтай прычыне яе не маюць у сваіх гербах амаль усе сучасныя дзяржавы [15, с. 262].

Такім чынам, невыпадкова, што спроба ажыццявіць «каляровы бліц-крыг» у Беларусі пад разгледжанымі сімваламі, аблічча і змест якіх не адпавядаюць мірным каштоўнасцям беларускага грамадства, пацярпела паражэнне. Можна заключыць, што адстаяўшы ў 2020 г. свае нацыянальныя сімвалы, беларускі народ пацвердзіў свой міралюбівы настрой, прадэманстраваў імкненне захаваць спакой у роднай краіне, забяспечыць яе бяспечнае і паспяховае развіццё.

Падводзячы вынік, трэба зрабіць выснову, што нацыянальныя сімвалы, несучы ў сабе пэўныя ідэі і сэнсы, адпаведным чынам уплываюць на праводзімую дзяржавай палітыку, вызначаюць як сучаснае, так і будучае развіццё краіны. Дзяржаўны герб, Дзяржаўны сцяг і Дзяржаўны гімн Рэспублікі Беларусь, гісторыя паходжання якіх звязана з выключна мірным кантэкстам і якія пры гэтым не выражаюць якой-небудзь агрэсіўнасці або ваяўнічасці, сведчаць аб міралюбнасці беларускага народа, а значыць, і аб міралюбівым палітычным курсе беларускай дзяржавы. Прытрымліваючыся гэтага курсу, Беларусь вылучае шматлікія мірныя ініцыятывы па актуальных выкліках сучаснага светапарадку — ад урэгулявання ваеннага канфлікту ва Украіне да арганізацыі глабальнага дыялогу па пытаннях бяспекі. Беларускія нацыянальныя сімвалы і адпаведная міралюбівая палітыка, якой прытрымліваецца наша краіна, вызначаюць і будучы вызначачь яе развіццё як спакойнай і бяспечнай дзяржавы, адкрытай для мірнага ўзаемадзеяння і супрацоўніцтва з іншымі дзяржавамі, накіраванай на стварэнне і ўмацаванне дабрабыту сваіх грамадзян.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Elgenius, G. Symbols of Nations and Nationalism: Celebrating Nationhood / G. Elgenius. — Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2011. — 232 p.
2. Карева, М. П. Конституция СССР: пособие для сред. школы / М. П. Карева. — 3-е изд. — М. : Учпедгиз, 1949. — 256 с.
3. Герб и флаг Белорусской державы / сост. Э. М. Скобелев. — Минск : Полымя, 1997. — 96 с.

4. Турлай, И. С. Политическая символика: глубинный смысл и осознанный выбор белорусов / И. С. Турлай // Беларус. думка. — 2022. — № 8. — С. 56—62.
5. Крапивин, С. Гимн, раскрывшийся в оттепель / С. Крапивин, В. Скалабан // Сов. Белоруссия. — 2005. — 13 сент. — С. 8—9.
6. Рассадин, С. Е. Истоки государственной символики Беларуси / С. Е. Рассадин. — Минск : Беларусь, 2014. — 112 с.
7. Гісторыя беларускай дзяржаўнасці: вучэб. дапаможнік для студ. устаноў выш. адукацыі / І. А. Марзалюк [і інш.]; пад агул. рэд. І. А. Марзалюка. — Мінск : Адукацыя і выхаванне, 2022. — 448 с.
8. Роговцов, Д. Роль и место символов в политике / Д. Роговцов // Палітычная сфера. — 2003. — № 2. — С. 36—38.
9. Загоруйко, М. В. Сначала мы создаем герб, а потом герб создает нас. Прогностический аспект геральдики / М. В. Загоруйко, О. Г. Алиев // Политика и общество. — 2013. — № 11. — С. 1346—1356.
10. Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь [Электронны рэсурс] // Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь. — 2023. — Рэжым доступу: <https://president.gov.by/be/gosudarstvo/constitution>. — Дата доступу: 01.09.2023.
11. Мирные инициативы Беларуси [Электронный ресурс] // Спецпроект БЕЛТА «З гонарам у сэрцы». — 2020. — Режим доступа: <https://za-belarus.belta.by/diplomacy>. — Дата доступа: 01.09.2023.
12. Аб удзеле Міністра замежных спраў Беларусі У. Макея ў 77-й сесіі Генеральнай Асамблеі ААН (чацверты дзень) [Электронный ресурс] // Міністэрства замежных спраў Рэспублікі Беларусь. — 25.09.2022. — Рэжым доступу: https://mfa.gov.by/be/press/news_mfa/adc7d4bf64cc1998.html. — Дата доступу: 01.09.2023.
13. «Беларусь — гэта наша зямля. Толькі мы самі будзем вызначаць стратэгію развіцця, толькі мы нясе́м рэальную адказнасць за сваю будучыню»: Галоўная тэма Паслання Прэзідэнта да беларускага народа і Нацыянальнага сходу — умовы захавання незалежнасці і суверэнітэту // Звязда. — 2023 г. — 1 крас. — С. 1—5.
14. Вячорка, В. Пра герб і сцяг / В. Вячорка. — Мінск : Беларусь, 1993. — 20 с.
15. Похлебкин, В. В. Словарь международной символики и эмблематики / В. В. Похлебкин. — 3-е изд. — М.: Междунар. отношения, 2001. — 560 с.